

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 05-25 ЮФ
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
за адресою: вул. Іоанна Павла II, 17,
м. Київ, 01042, Україна

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук, старшого наукового
співробітника Вапнярчук Наталії Миколаївни
на дисертацію Котлярової Ірини Юріївни на тему: «Правове регулювання
та захист трудових прав працівників у контексті цифровізації»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії з
галузі знань 08 – «Право» за спеціальністю 081 – «Право»**

Актуальність теми дослідження. Предметом дослідження дисертації є вплив цифрових технологій на трудові відносини та захист прав найманих працівників. Актуальність теми обумовлена глибокими трансформаціями ринку праці під впливом цифрової економіки. Цифровізація породжує нові форми зайнятості (гіг-праця, платформна робота, дистанційна та гібридна зайнятість тощо), які, з одного боку, надають гнучкі можливості праці, а з іншого – створюють ризики й виклики для сталості трудових відносин. Як справедливо зазначає дисертантка, сучасні цифрові формати праці в Україні часто супроводжуються «відсутністю соціальних гарантій та обмеженням можливостей захисту своїх прав». Відставання чинного національного трудового законодавства від темпів технічного прогресу породжує правову невизначеність і знижує ефективність правового захисту працівників. Ці обставини роблять тему дослідження надзвичайно своєчасною та значущою, адже забезпечення працівників гарантіями в умовах цифровізації залишається невирішеною проблемою національного трудового права.

Актуальність праці ще більше підсилюється необхідністю врахування міжнародного досвіду та стандартів (МОП, ЄС) у розробці національних рішень. В умовах глобальної конкуренції та інтеграції в європейський простір, адаптація законодавства до цифрової ери є стратегічним завданням для України. Таким чином, ціль дисертації – теоретично обґрунтувати й емпірично підтвердити шляхи вдосконалення правового регулювання трудових прав

працівників у цифровому середовищі – повністю відповідає потребам сучасного етапу розвитку праці й права.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. У цілому дисертація справляє враження ґрунтовної, науково виваженої та теоретично насиченої наукової монографічної праці, яка вирізняється високим рівнем розробленості методологічної основи та глибоким проникненням у суть окресленої наукової проблематики щодо впливу цифрових технологій на трудові відносини та захист прав найманих працівників. Дисертантка впевнено орієнтується в предметному полі дослідження, чітко окреслює об'єкт і предмет, сформульовані положення та наукові висновки мають переконливу аргументацію, глибоку теоретичну основу та тісно пов'язані з актуальними проблемами сучасного трудового права та вітчизняного законодавства у розглядуваній сфері.

У вступі дисертантка обґрунтовує вибір теми, її актуальність та сформульовані мету й завдання дослідження.

Перший розділ присвячений теоретико-правовому аналізу процесу цифровізації праці та її впливу на трудове право. У ньому розкриваються загальні теоретичні засади й законодавчі підходи, даються аналізи понять цифрової ери, історії становлення цифрових технологій (зокрема, згадуються праці Кастельса, Курцвейла та ін.).

Дисертантка виокремлює три ключові аспекти цифрової трансформації ринку праці: зміну природи праці, структурні зміни ринку та трансформацію трудових відносин. Важливими складовими першого розділу є класифікація цифрових правовідносин (за ступенем використання цифрових інструментів та за періодом зайнятості в цифровому середовищі), аналіз впливу цифрової економіки на модель «працівник – роботодавець» (зокрема, введення категорії «працівники цифрових платформ» як особливого суб'єкта трудового права), а також запропоновані авторські визначення фундаментальних понять: «цифровізація трудових відносин», «цифрові трудові права/обов'язки», «цифрові платформи» тощо).

Зокрема, значущим результатом є пропонована автором дефініція «цифровізації трудових відносин»: «процес застосування цифрових технологій та інновацій у сфері управління персоналом та організації праці... з метою

підвищення ефективності, оптимізації ресурсів, поліпшення комунікації та забезпечення більшої гнучкості й прозорості». Дисертантка розвиває думку, що в цифровій економіці з'являється нова категорія – «працівники інтернет-платформ» – які мають бути включені у сферу дії трудового права з одночасним розробленням для них специфічних норм. Таким чином, перший розділ послідовно виводить загальні теоретичні положення до конкретних висновків щодо необхідності адаптації законодавства.

Другий розділ зосереджений на конкретних трудових правах і гарантіях працівників в умовах цифровізації. У підрозділі 2.1 розглядаються сутність «цифрових прав людини» і концепція «цифрових трудових прав». Тут наведено огляд міжнародних ініціатив (декларацій МОП, звіти тощо) щодо захисту працівників у цифрову епоху та підкреслюється необхідність переосмислення традиційних стандартів. Підрозділ 2.2 присвячений юридичним аспектам регулювання робочого часу та віддаленої праці. Дисертантка аналізує проблеми фіксації робочого часу при дистанційній роботі, наводить приклади іноземних практик (наприклад, пропозиції Німеччини щодо цифрового обліку робочого часу), описує зміст поняття дистанційної праці згідно з чинним КЗпП України та розрізняє формальні та неформальні режими віддаленої зайнятості. У підрозділі 2.3 досліджується правове забезпечення охорони робочого часу, захист персональних даних і соціальні гарантії у цифровому середовищі. Тут, зокрема, наведено результати аналізу європейського досвіду щодо «права на відключення», подаються аргументи на користь обмеження цифрового моніторингу, врегулювання компенсаційних виплат за дистанційну роботу та заходів щодо запобігання цифрового вигорання (психологічна складова).

Третій розділ аналізує системні проблеми правового регулювання та захисту трудових прав у цифровому середовищі й пропонує шляхи їх вирішення. У підрозділі 3.1 дисертантка окреслює низку глибинних викликів: ерозію стабільності зайнятості, порушення гарантій оплати та соціального захисту працівників, непрозорість алгоритмічних систем оплати, поглиблення цифрової нерівності серед уразливих груп тощо. Акцентується, що ці проблеми мають бути вирішені через комплексну реформу національного трудового законодавства з урахуванням принципів «людиноцентризму», гнучкості та нейтральності до технологій. У підрозділі 3.2 досліджується роль судового

захисту в умовах цифровізації. Дисертантка доводить, що у зв'язку з інформаційною асиметрією в «цифрових» трудових відносинах саме судові процедури стають останньою гарантією реалізації трудових прав. Наводяться основні напрями судової практики: визнання незаконними звільнень при «некоректній» дистанційній роботі, забезпечення права на оплату праці за нових умов, захист даних та приватності працівників, контроль за обмеженням цифрового моніторингу тощо. Також аналізується міжнародна практика: декларації МОП (2019 р.), нова Директива ЄС про платформну зайнятість (2024 р.) та інші світові ініціативи як орієнтири для вдосконалення вітчизняного регулювання.

Оцінка наукової новизни та практичної значущості. Дисертаційна робота вирізняється новизною та значним внеском у розвиток української юридичної науки в галузі трудового права. Наукова новизна полягає передусім у комплексному дослідженні теми, яка до цього часу була висвітлена лише епізодично. Зокрема, уперше в українській практиці узагальнено та сформульовано «концептуальні засади впливу цифрової трансформації на трудові відносини», виокремлено ключові аспекти цього впливу та доведено необхідність невідкладної адаптації трудового законодавства до цифрової економіки. Запропоновано авторську дефініцію поняття «цифровізація трудових відносин» як процесу застосування цифрових технологій у сфері управління працею з метою підвищення ефективності та гнучкості організації праці. Також уперше аргументовано введення в законодавство України права працівника на «відключення» (право бути офлайн після роботи) як нової гарантії балансу між роботою і відпочинком.

Подальшої новизни набули пропозиції щодо деталізації категорій працівників нових форматів: розроблено класифікацію «працівників цифрових платформ» та обґрунтовано їх включення до сфери трудового права з доданням спеціальних норм для таких відносин. Уточнено категоріальний апарат: запропоновано розглядати цифрові трудові права як складову традиційних трудових прав працівника (наприклад, право на приватність, захист персональних даних, інформацію про алгоритми), а цифрові трудові обов'язки – як адаптовані традиційні й нові обов'язки (дотримання кібербезпеки, відповідальне використання цифрових ресурсів тощо). Розроблена

багатовимірною класифікацією цифрових трудових відносин за критеріями: (а) ступінь використання цифрових технологій (від доповнення класичних відносин до повністю віртуальних) та (б) режим зайнятості (від виключно дистанційної праці до змішаних форм).

Новими є також підходи до формування проєкту нової редакції Трудового кодексу України. Дисертація розвиває концепцію сучасного кодифікованого акта, який би передбачав принципи людиноцентризму, гнучкого робочого часу та прозорості алгоритмічного управління. Обґрунтовано необхідність закріплення «прав цифрових трудових відносин» у різних розділах Кодексу (загальні положення, робочий час, відпочинок, оплата праці, тощо) та впровадження нових норм щодо алгоритмічних рішень. Серед нових наукових положень особливе місце займають пропозиції щодо модернізації механізмів захисту: зокрема, аргументовано потребу державного контролю за дотриманням прав у цифрову добу, запровадження процедур оскарження алгоритмічних рішень і забезпечення цифрової гігієни праці (захист від «цифрового стресу»).

Практична значущість результатів дисертації є високою. Розроблені висновки та рекомендації можуть бути використані при вдосконаленні національного трудового законодавства (зокрема, чинного КЗпП України та проєкту нового Трудового кодексу), а також у практиці соціального партнерства (колективні договори з урахуванням цифрової специфіки). Запропоновані цифрові інструменти обліку робочого часу та механізми «відключення» мають практичну цінність для роботодавців і профспілок у регулюванні дистанційної праці. Результати дослідження можуть бути використані в науковій діяльності та правотворчості (для підготовки законопроєктів), у педагогічному процесі при викладанні курсу «Трудове право» й суміжних дисциплін, а також у підготовці фахової літератури й методичних матеріалів із проблем трудових прав у цифрову епоху. Таким чином, положення дисертації мають не лише теоретичну цінність, а й конкретну практичну застосовність.

Заслужовує на окрему увагу структурна цілісність і логічна послідовність викладеного матеріалу. Кожен розділ гармонійно пов'язаний із попереднім і наступним, що дозволяє констатувати, що дисертантка здійснила науково

завершене дослідження. Так, дисертантка чітко пов'язує аналіз тенденцій цифровізації з розробкою правового регулювання, постановка завдань корелює з висновками кожного розділу. У вступі формулюється необхідність вирішення таких завдань, як визначення змісту цифрових трудових прав, оцінка адекватності чинного законодавства та розробка рекомендацій (підрозділи 1.1-3.3). У кожному розділі дисертантка вибудовує аргументацію згідно з гіпотезою дослідження. Наприклад, у Розділі 1 спочатку аналізуються загальні тенденції (наскільки цифровізація змінює характер праці), потім – конкретні новели (нові категорії працівників, визначення «цифрових платформ» і «відключення») і, нарешті, узагальнюється необхідність адаптації законодавства. У Розділі 2 до складних питань («гнучкі режими», «відрядний режим», «приватність у цифровому офісі» тощо) дисертантка підходить через поєднання порівняльно-правового та системно-структурного аналізу, що дозволяє їй порівняти українську ситуацію з європейською практикою й водночас побачити загальну картину впливу цифрових технологій на захист прав працівників.

Методологічну базу становить широкий спектр методів. Як зазначається у дисертації, використано взаємодоповнюючий комплекс філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Зокрема, формально-юридичний метод застосовано для з'ясування природи цифрових трудових прав і обов'язків працівника, їх відповідності принципам трудового права (підрозділи 1.1-3.2). Порівняльно-правовий метод (компаративний аналіз) дав можливість зіставити норми українського трудового законодавства з практикою ЄС та МОП (наприклад, щодо гнучких режимів, регулювання персональних даних, цифрових атестацій), виявити прогалини та запропонувати орієнтири для гармонізації законодавства. Системно-структурний підхід допоміг показати цифровізацію як комплексний процес, що трансформує всю архітектуру трудового права, а не лише окремі його норми. Методи аналізу й синтезу використані при формулюванні авторських дефініцій (наприклад, понять «цифрові трудові права/обов'язки», «цифрове робоче середовище»). Крім того, застосовано емпіричні та статистичні методи – аналіз офіційної статистики Держслужби зайнятості, МОП, Єврофонду, результати опитувань про поширення дистанційної праці в Україні та за кордоном – для обґрунтування

масштабу цифрових змін на ринку праці. Дослідження також спирається на аналіз судової практики, зокрема практики ЄСПЛ щодо права на приватність на роботі, що надає практичну емпірику для висновків. Такий методологічний синтез забезпечує ґрунтовність висновків: теоретичні узагальнення підтверджено фактичними даними, а законодавчі пропозиції – аналізом існуючих норм.

Підтверджуючі безумовні переваги, новації та практичну орієнтованість дослідження, водночас вважаємо за необхідне висловити *деякі зауваження і рекомендації щодо дисертації*:

– *щодо обґрунтування концепції цифрових прав і обов'язків* – дисертантка докладно окреслює нові цифрові права (особливо обґрунтовуючи «право на відключення») та обов'язки працівників, разом з тим дискусія про «цифрові права людини» залишається доволі загальною. Було б корисно чіткіше окреслити, як цифрові загальнолюдські права (право на свободу слова, доступ до інформації тощо) конкретно впливають на трудові права. Можливо, слід було розгорнути тему потенційних конфліктів між правом працівника на приватність і інтересом роботодавця щодо контролю за працівником. Хоча й робиться посилання на необхідність балансу інтересів, детальнішої аргументації щодо зважування цих протилежних інтересів у дисертації мало;

– *щодо практичної реалізації пропозицій* – у роботі запропоновано багато цікавих ідей: цифровий облік часу, компенсація витрат, алгоритмічна прозорість, цифрові профспілки тощо. Проте в деяких випадках залишаються питання щодо їх практичного впровадження. Наприклад, ідея «цифрових профспілок» є перспективною, разом з тим у дисертації відсутній детальний механізм їх організації: чи мають це бути відокремлені організації, чи підрозділи традиційних профспілок? Як буде забезпечено легітимність їх дій? Було б корисно розглянути можливі моделі таких об'єднань та процедури реєстрації нових форм профспілок за законодавством України.

Водночас наведені зауваження не ставлять під сумнів загальну якість дослідження, але можуть бути враховані дисертанткою для подальшого розширення теми чи підготовки публікацій. Обговорення зазначених питань підкреслює комплексність поставленої проблеми й свідчить про самостійний підхід дослідниці.

Висновок. Дисертаційне дослідження Ірини Котлярової «Правове регулювання та захист трудових прав працівників у контексті цифровізації» є завершеною науковою працею, що повною мірою реалізує поставлену мету та вирішує визначені завдання. Дисертантка всебічно опрацювала великий масив наукової, нормативно-правової та судової літератури, послідовно обґрунтувала власні положення й висновки, застосовуючи різноманітні методи наукового аналізу. Дослідження відзначається системністю, логічною послідовністю, оригінальністю підходів та виваженістю аргументації. Робота виконана державною мовою, стиль викладу – науковий, та не викликає зауважень щодо академічної доброчесності.

Котлярова І. Ю. продемонструвала глибоке розуміння сучасних тенденцій розвитку трудового права, вміння поєднати національний і міжнародний досвід, критично оцінюючи існуючі підходи та пропонуючи власне бачення оновлення правового регулювання в умовах цифрової трансформації.

Отримані результати мають теоретичну, прикладну та прогностичну цінність. Вони можуть стати підґрунтям для подальших досліджень у галузі трудового, інформаційного та європейського права, а також для підготовки методичних матеріалів і навчальних курсів.

На підставі вищевикладеного можна стверджувати, що робота Котлярової Ірини Юріївни є самостійною й завершеною науковою працею, відповідає вимогам положень постанови Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (у редакції постанови КМУ від 19 травня 2023 р. № 502) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою КМУ від 12 січня 2022 р. № 44., а її авторка Котлярова Ірина Юріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії.

Офіційний опонент

начальник сектору поширення інформації
та наукового забезпечення видавничої діяльності управління стратегічного
розвитку Національної академії правових наук України,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

Підпис *Н. Вапнярчук* засвідчую:
прізвище
Начальник ВК *Дерев'янка*
30.10.2023р. *Дерев'янка*

НВ

Наталія ВАПНЯРЧУК